

Ekonomipriset 2006

Full sysselsättning, prisstabilitet och tillväxt är centrala mål för den ekonomiska politiken. Denna måste emellertid alltid hantera svåra målkonflikter. Hur bör inflation och arbetslöshet vägas mot varandra? Vilken avvägning bör göras mellan nuvarande och framtida generationers konsumtion? EDMUND S. PHELPS har gett viktiga bidrag till förståelsen av dessa avvägningsproblem. Han har betonat att inte bara frågan om sparande och kapitalbildning, utan också balansen mellan inflation och arbetslöshet, i grunden gäller hur välfärd ska fördelas över tiden. Phelps analyser har kommit att få stor betydelse för såväl nationalekonomisk teori som makroekonomisk politik.

Inflation och arbetslöshet

Enligt det synsätt som var förhärskande under 1960-talet, fanns det ett stabilt negativt samband mellan inflation och arbetslöshet, den så kallade Phillipskurvan. Sambandet föreföll vid den tiden att bekräftas av data från många länder. Innebörden var att politiken hade att välja mellan låg inflation och låg arbetslöshet. Genom expansiv finans- eller penningpolitik som ökade efterfrågan skulle arbetslösheten kunna minskas. Priset för detta var enligt Phillipskurvan en engångshöjning av inflationen från en nivå till en annan.

Det fanns emellertid ett antal problem med detta synsätt. Phillipskurvan var väsentligen ett rent statistiskt samband. Det saknades en tydlig koppling till teorin för enskilda individers och företags beteende. Det saknades också en teori för vilka faktorer som bestämde den lägsta möjliga arbetslöshetsnivån. Det var visserligen allmänt accepterat att arbetslösheten inte kunde sänkas till noll, men förståelsen av vilken arbetslöshet som var förenlig med jämvikt på arbetsmarknaden var mycket ofullständig.

I några bidrag från slutet av 1960-talet utmanade **Edmund Phelps** den tidigare synen på sambandet mellan inflation och arbetslöshet. Han insåg att inflationen inte bara beror på arbetslösheten utan också på de förväntningar om pris- och löneförändringar som företag och arbetstagare har. Han formulerade den första modellen av vad som kommit att kallas den *förväntningsutvidgade Phillipskurvan*. Enligt denna leder en procentenhets ökning av den förväntade inflationen vid en given arbetslöshet till en procentenhets ökning också av den faktiska inflationen. Tanken är att enskilda företag och löneförhandlare utgår från vad de tror om den allmänna pris- och löneutvecklingen när de fattar sina pris- och lönebeslut. Denna hypotes har fått ett överväldigande stöd i senare empirisk forskning (möjligen med undantag för att inflationsförväntningarnas genomslag på den faktiska inflationen kan vara mindre vid mycket låg inflation).

Phelps analys stred mot de tidigare föreställningarna om att en inflationistisk penning- och finanspolitik varaktigt skulle kunna öka sysselsättningen. Slutsatsen var i stället att det på lång sikt inte finns något samband mellan inflation och arbetslöshet, eftersom inflationsförväntningarna så småningom kommer att anpassa sig till den faktiska inflationen. På lång sikt kommer därför ekonomin röra sig mot den så kallade *jämviktsarbetslösheten*, vid vilken förväntad och faktisk inflation är lika. Jämviktsarbetslöshetens nivå bestäms enbart av arbetsmarknadens sätt att fungera. Om man genom penning- och finanspolitik permanent försöker hålla

arbetslösheten under denna jämviktsnivå, blir följden en ständigt ökande inflation. Stabiliseringspolitiken kan däremot spela en viktig roll för att dämpa de kortsiktiga svängningarna i arbetslösheten runt dess jämviktsnivå.

Phelps bidrag belyste vikten av att analysera hur de framtida möjligheterna att uppnå de stabiliseringspolitiska målen beror på dagens politik: Hög inflation idag medför förväntningar om hög inflation i framtiden, vilket försvårar den framtida stabiliseringspolitiken. En politik som dämpar inflationen idag kan därför ses som en investering i låga inflationsförväntningar, vilken gör det möjligt att i framtiden uppnå mer förmånliga kombinationer av inflation och arbetslöshet än som annars skulle vara möjligt.

Phelps utvecklade också den första modellen av vad som bestämmer jämviktsarbetslösheten. Enligt modellen styrs företagens lönebeslut av att de kan öka nyanställningarna och minska avgångarna genom att höja sin lönenivå i förhållande till den genomsnittliga lönen på marknaden. Ett företag sätter en högre lön ju större dess behov att nyanställa är och ju lägre arbetslöshet som råder. Phelps visade att det finns en unik jämviktsarbetslöshet där det genomsnittliga företaget höjer sina löner i samma takt som genomsnittslönen stiger i ekonomin. Det nya i Phelps ansats var att den utgick från väl-specificerade antaganden om de enskilda aktörernas beteende i lönebildningen. Phelps bidrag var det första där en hypotes om så kallade effektivitetslöner byggdes in i en makroekonomisk teoriram. Hypotesen är att det kan ligga i det enskilda företags intresse att sätta en hög lön i syfte att förbättra arbetsmoralen, reducera personalomsättningen eller attrahera mer kvalificerade anställda. Sådana mekanismer kan bidra till att höja nivån på jämviktsarbetslösheten.

Även Milton Friedman (ekonomipristagare 1976) kritiserade i slutet av 1960-talet den traditionella Phillipskurvan och framhävde, i likhet med Phelps, inflationsförväntningarnas betydelse. Till skillnad från Friedman betonade Phelps att orsakssambandet går från arbetslöshet till (oförutsedd) inflation. Han härledde den förväntningsutvidgade Phillipskurvan utifrån en tydligt formulerad modell av företagets lönesättning på en arbetsmarknad präglad av olika informationsbrister som gör att det tar tid att ”matcha” arbetssökande och lediga platser.

Sammanfattningsvis bidrog Phelps arbeten till att radikalt ändra synen på makroekonomins funktionssätt. Den teoriram som han utvecklade i slutet av 1960-talet visade sig snabbt mycket fruktbar och gjorde det möjligt att förstå orsakerna till att såväl inflation som arbetslöshet ökade under 1970-talet. Analysen klarade också de begränsningar som politiken måste arbeta inom och som man tidigare inte varit tillräckligt medveten om. Följden har blivit att makroekonomisk politik idag förs på ett helt annat sätt än tidigare. Så till exempel baserar centralbankerna numera sina räntebeslut på bedömningar av jämviktsarbetslöshetens nivå och på avvägningar mellan politikens effekter på olika tidshorisonter.

Kapitalbildning

För Phelps var det naturligt att se en låginflationspolitik som en investering i låga inflationsförväntningar mot bakgrund av hans tidigare arbeten om kapitalbildning. Dessa fokuserade på hur stor samlad kapitalbildning i ekonomin (både i fråga om fysiskt kapital och humankapital, det vill säga utbildning och forskning) som är önskvärd. Hur mycket av nationalinkomsten bör konsumeras nu och hur mycket bör investeras för att öka kapitalstocken och

därmed de framtida produktions- och konsumtionsmöjligheterna? Denna fråga är central för hur konsumtion och välfärd kommer att fördelas mellan olika generationer. Även på detta område har Phelps bidrag öppnat för senare forskning och haft stort inflytande på den ekonomisk-politiska debatten.

I en av sina första publicerade artiklar från 1961 härleder Phelps den så kallade *gyllene regeln* för kapitalbildning utifrån ett generationsperspektiv. Kriteriet är att nå så hög varaktig konsumtion per capita som möjligt. Termen ”den gyllene regeln” – att behandla andra såsom man själv vill behandlas – har här innebörden att alla generationer ska ges samma konsumtionsnivå. Enligt regeln bestäms den önskvärda sparkvoten av ett enkelt villkor: den ska vara lika stor som kapitalinkomsternas andel av nationalinkomsten. Villkoret kan också uttryckas som att sparandet, och därmed kapitalstocken, ska ligga på en sådan nivå att kapitalets avkastning (realräntan i ekonomin) är lika hög som produktionens tillväxttakt. Liknande villkor hade formulerats redan tidigare av bland andra Maurice Allais (ekonomipristagare 1988). Det blev emellertid främst Phelps analys som kom att påverka efterföljande forskning.

En begränsning i Phelps ursprungliga analys av kapitalbildningen var att den bara jämför olika långsiktiga situationer under förutsättning att man befunnit sig i dem ”från början”. Men själva förändringen i sparkvoten från en nivå till en annan kan skapa fördelningskonflikter. Om det krävs en ökning av sparkvoten för att nå den nivå som ges av den gyllene regeln, ökar kommande generationers välfärd, men den nuvarande generationen blir förlorare. Skälet är att den nuvarande generationen måste minska sin konsumtion när sparandet ökar, samtidigt som senare generationer kan öka sin eftersom en högre kapitalstock innebär större produktion. Phelps visade senare att det finns *dynamiskt ineffektiva* situationer med så stor kapitalstock att det går att öka välfärden för alla generationer genom att sänka sparkvoten. Förklaringen är enkel. En sänkning av sparandet leder till en omedelbar ökning av konsumtionen. Men om den ursprungliga sparkvoten ligger över gyllene-regel-nivån, innebär sänkningen också en ökning av konsumtionen på sikt: trots att den framtida kapitalstocken, och därmed produktionen, blir lägre, medför den lägre sparkvoten att utrymmet för framtida konsumtion blir högre.

Föräldrar bryr sig i regel om sina efterkommandes välfärd. I ett bidrag från 1968 som var långt före sin tid drog Phelps (tillsammans med Robert Pollak) slutsatsen att sparandet ändå kan bli för lågt om den nuvarande generationen gör en annan bedömning av hur konsumtionen ska fördelas mellan sig (föräldrarna) och nästa generation (barnen) än mellan senare generationer (barn och barnbarn). Sådana så kallade tidsinkonsistenta preferenser kan uttryckas som att ”mina föräldrar tycker att jag ska spara mer till mina barn än jag tycker själv”. I så fall kan offentliga ingripanden som ökar sparandet vid alla tidpunkter, till exempel ett obligatoriskt pensionssystem, komma att gynna samtliga generationer. Tidsinkonsistenta preferenser, som Phelps och Pollak analyserade, har under det senaste decenniet fått stor uppmärksamhet inom vad som brukar benämnas beteendekonomi (behavioral economics), där insikter från psykologisk forskning förs in i ekonomisk analys.

Phelps har också analyserat den roll investeringar i utbildning (humankapital) och i forskning och utveckling (FoU) kan och bör spela för tillväxten och visat att den gyllene regeln kan generaliseras. För att uppnå maximal långsiktig konsumtion krävs att också investeringarna i FoU (som bidrar till att höja teknologinivån) är av en sådan omfattning att avkastningen på dem blir lika med tillväxttakten i ekonomin. Ett arbete från 1966 tillsammans med Ric-

hard Nelson analyserar hur en bättre utbildad arbetskraft underlättar teknologispredning och därigenom gör det lättare för fattiga länder att ”hinna ikapp” rikare länder. Detta kan förklara varför man i senare års empiriska forskning funnit att BNP-tillväxten tycks bero på det existerande humankapitalet, och inte bara på dess ökningstakt. Analysen ger också en möjlig förklaring till varför avkastningen på utbildning ofta är hög i perioder av snabb teknologitillväxt: då är välutbildad arbetskraft särskilt viktig för att öka produktiviteten. Sådana argument har framförts för att förklara varför lönerna för högt utbildade ökat kraftigt i USA (och – fast i mindre utsträckning - i andra länder) under de senaste decennierna, då IT-revolutionen inneburit en snabb spridning av ny teknologi.

LÄNKAR OCH LÄSTIPS

De flesta av Phelps artiklar och böcker är relativt tekniska, men han har också skrivit ett antal mer populära texter som även kan läsas av icke-specialister. Ett exempel är boken *Inflation Policy and Unemployment Theory* (New York: Norton; London: Macmillan, 1972) som diskuterar inflations- och arbetslöshetspolitik utifrån de teorier som Phelps presenterade i slutet av 1960-talet.

En annan relativt lättläst uppsats är ”The origins and further development of the natural rate of unemployment” publicerad i Rod Cross (red.), *The Natural Rate of Unemployment, Reflections on 25 Years of The Hypothesis* (Cambridge University Press, 1995).

I uppsatsen ”A life in economics” publicerad i Arnold Heertje (red.), *The Makers of Modern Economics*, vol. II (Edward Elgar, 1995) skildrar Phelps sin egen forskargärning.

En underhållande klassiker är artikeln ”The golden rule of accumulation: A fable for growthmen”, som handlar om den så kallade gyllene regeln för kapitalbildning. Artikeln finns publicerad i *American Economic Review*, vol. 51, september 1961.

En annan klassiker är den så kallade Phelpsvolymen, det vill säga den antologi som Phelps gav ut 1970 under titeln *Microeconomic Foundations of Employment and Inflation Theory* (Norton).

LÄNKAR

Edmund Phelps hemsida vid Columbia University, New York, har adressen www.columbia.edu/~esp2

På akademiens webbplats, www.kva.se, och <http://nobelprize.org> finns mer information om årets pris. Där finns bl.a. presskonferensen som webb-TV och en mer avancerad text som i första hand vänder sig till forskare.

PRISTAGAREN

EDMUND S. PHELPS

Dept. of Economics
University of Columbia
International Affairs Building
Room 1004, 10th floor
New York, New York 10027
USA
www.columbia.edu/~esp2

Amerikansk medborgare, född 1933 (73 år) i Evanston, IL, USA. PhD i nationalekonomi år 1959 vid Yale University, CT, USA. McVickar Professor of Political Economy vid Columbia University, NY, USA.